

LIMINAR

EN MEMÒRIA DEL MEU PARE, FRANCESC SURROCA PUIG

Àngel Surroca Surroca

Vaig néixer el 24 de febrer de 1935 al carrer de la Força núm. 6 de Girona. El meu pare, militant d'Esquerra Republicana de Catalunya, acabava de passar dos mesos a la presó pels Fets del 6 d'Octubre de 1934, el dia que Lluís Companys va proclamar l'Estat Català de la República Federal Espanyola, amb l'adhesió de la majoria d'Ajuntaments de Catalunya.

Era un gironí de tota la vida, fill de Jeroni Surroca Mateu i de Francesca Puig Ballart, fill únic, orfe de pare als cinc anys i de mare als quinze. Es va educar als Germans Maristes i el va protegir tota la vida la seva tia soltera, d'un cor immens, Concepció Surroca Mateu, una humil i abnegada venedora de fruites.

Amb el títol del batxillerat de comerç a la butxaca, aquell jove inquiet va fer una carrera de gran mèrit dins el sector bancari gironí dels anys vint, com la Banca A. Clara Turón i el Banc de Préstecs i Descomptes, fins al punt que va arribar a ser amb 26 anys apoderat i sotsdirector del Banc de Catalunya a Girona entre 1929 i 1931.

La meva mare, Carme Surroca Casas, era una ciutadana de Barcelona, filla de Josep Surroca Julià i de Carme Casas Manonville, filla única també, educada a les monges de la Immaculada Concepció.

Amb el mateix cognom, per la seva condició de cosins, aquella parella enamorada va mantenir un idil·li de cinc anys entre Barcelona i Girona. D'aquest idil·li se'n conserven unes fotos meravelloses. Es van casar a Barcelona el 22 d'abril de 1929 i van fixar la residència a Girona, a l'esmentat carrer de la Força núm. 6, a la Casa Ribas Crehuet, en un edifici nou de l'arquitecte-

te Rafael Masó. Aquesta va ser, sens dubte, l'època més feliç i pròspera del matrimoni que va culminar amb el naixement del meu germà gran, en Jordi, el 1930, cinc anys després vaig néixer jo i, molt més tard, el 1948, va néixer el meu germà petit, en Carles.

El Banc de Catalunya, que havia estat afavorit per la dictadura de Primo de Rivera, va ser objecte d'una revenja política amb la retirada general de dipòsits bancaris de l'Estat, promoguda pel ministre d'Hisenda de la nova República el 1931. Aquesta maniobra indigna va radicalitzar el compromís cívic del meu pare davant la societat i per això va participar activament en la Comissió de Creditors del Banc de Catalunya i va ingressar en el Partit Nacionalista Republicà, al cap de poc ERC, liderat per grans personalitats com els germans Carles i Darius Rahola, Miquel Santaló i Pere Cerezo.

Imbuït del cromosoma numèric, de què parlava Josep Pla, i de l'adn organitzatiu, que el va caracteritzar sempre, al costat d'una empatia personal que li obria els cors dels seus companys, aviat va ocupar llocs de responsabilitat dins el partit. La seva presentació en públic com a secretari d'ERC a les comarques gironines va ser a Besalú, en l'acte multitudinari del 19 de març de 1933, encapçalat pel president Francesc Macià, en record dels màrtirs per la República de 1874.

El 1934 va ser un any crucial a causa de les eleccions municipals del 14 de gener, on el nom de Francesc Surroca Puig apareix a les llistes en una posició testimonial. Les esquerres, i ell, especialment, a títol personal, van ser víctimes de les insídies i el frau electoral realitzat per la dreta a través de capellans i monges: era la primera vegada que les dones votaven i les monges van votar més que mai i els «hermanos» també. Girona va ser l'única capital de província de Catalunya en mans de la dreta.

Aquell mateix any, a la recerca de nous horitzons vitals, amb els diners de l'herència de la meva mare, que en dos anys havia perdut els seus pares, van comprar una casa a Cervià de Ter. Darrere aquesta adquisició s'articula un projecte personal, compartit entre tots dos, de trobar una alternativa a la vida urbanita al centre de Girona.

Arran dels Fets del 6 d'Octubre, el candidat a regidor a la ciutat de Girona es va convertir en presoner polític de la República espanyola, entre el 7 d'octubre i el 8 de desembre de 1934. Això devia suposar per a la meva mare, pujada entre cotó fluix, un cop duríssim. Probablement, per dir-ho com els clàssics, el pare va poder sortir de la presó gràcies a les pregàries de la meva mare embarassada de mi a la Mare de Déu dels Àngels.

Tres mesos després del meu naixement, tota la família es va traslladar a Cervià de Ter, a onze quilòmetres de Girona. Així s'obria alhora la possibilitat de posar en marxa una granja avícola, una iniciativa emprenedora complementària a les seves activitats professionals com a expert administrador i secretari de la Central Lletera Municipal de Girona. Aquest era el projecte estrella de l'alcalde de la Lliga Regionalista, que es va inaugurar l'1 de juny de 1935, enmig de les tensions de la «revolució dels lleterers», amb forts aldarulls ciutadans. Que l'Ajuntament de la dreta delegués en Francesc Surroca el control dels comptes d'una cooperativa tècnicament avançada i socialment progressista i li atorgués el càrrec de secretari de l'entitat demostra que era un home apreciat, que inspirava confiança, independentment de la seva afiliació política, per dretes i esquerres.

Dos dies després d'esclatar la Guerra Civil, el dilluns 20 de juliol de 1936, com cada dia, va fer el trajecte en el seu Ford T de Cervià de Ter a Girona i, en arribar a la feina, es va trobar que a les 5 del matí havien arrasat a cops de mall les instal·lacions de la Central Lletera. La destrossa salvatge, comesa per un grup de pagesos i ramaders de la Vall de Sant Daniel, només s'explica perquè consideraven que la Central Lletera era una competència intolerable, precisament perquè garantia la qualitat higiènica de la llet en una època de nul·la normativa i control sanitaris. I, per tant, a la vista de «la destrucció més estúpida d'aquestes jornades», ell va decidir tornar cap a casa.

Va reaccionar ràpidament per trobar un recanvi substitutori al lloc de treball que acabava de perdre. En els seus escrits es queixa amargament que «en la seva lluita per la vida» va trobar feina «en algunes de les dependències que es van crear sota l'impuls dels primers moments». I afirma que, malgrat tot, seguint el curs del torrent, «damunt unes fustes fràgils, estenia la seva mà a tort i a dret, ajudant, amb les seves forces ja febles, a tots aquells naufrags que es posaven al seu abast: instint natural, sentiment del bé». La seva bondat el va allunyar de les lluites sectàries i no va parar fins que va trobar un refugi de pau enmig de la guerra: va treballar com a tresorer i secretari de la Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya durant divuit mesos, entre març de 1937 i setembre de 1938.

Patriota d'una peça, no va dubtar a deixar la dona i els fills, i va lluitar amb l'exèrcit de la República al Front del Segre, on el 10 de novembre de 1938 va caure presoner en mans de l'exèrcit franquista. Tot seguit el van tancar vuit mesos al Camp de Concentració de La Magdalena, a Santander.

Ben a la vora de Santander, Sant Sebastià s'havia convertit en el refugi de la dreta gironina. Des d'allà, Surroca va sofrir l'investida dels seus «amics», suposadament civilitzats, que van elaborar una *nota informativa anònima* amb l'únic objectiu d'enviar un home honrat davant l'escamot d'afusellament. L'anàlisi d'aquesta nota posa en evidència que l'acusació és una caricatura grotesca d'una persona decent que no té res de què avergonyir-se, escrita per una paròdia d'escriptor frustrat que confon un idealista amb un assassí i es creu imbuït de la justícia de Déu, que aquí és la justícia de Franco, per enviar un «amic» a la mort segura. El que fou terrible no va ser només la Guerra Civil, sinó la repressió posterior, fruit de la nul·la generositat dels vencedors.

El setembre de 1939 va ser traslladat a la Presó de Girona, on es gesta la farsa bruta i infamant d'un Judici Sumaríssim, un Consell de Guerra i una Sentència de Mort, amb sis dels deu testimonis que segueixen fil per randa les consignes de la *nota informativa anònima* de Sant Sebastià, que el van portar directament al corredor de la mort, a la «nevera», sotmès a la tortura d'esperar l'hora de l'execució. Tres van declarar que el coneixien i que no tenien res a dir contra ell. I un dels testimonis, Joaquim Costa Furtià, de la Banca Bartrina, en plena declaració va voler deixar constància que Francesc Surroca l'havia protegit el 1937, quan el va portar a la comissaria, i ell el va tornar a casa seva, perquè no li passés res.

Va suportar amb dignitat l'angoixa d'onze mesos al corredor de la mort, on explota les seves condicions de pensador, escriptor i artista. Enmig d'aquesta situació limit, cal·ligrafia amb una lletra esplèndida en un petit bloc de sobretaula una obra de teatre única –*La felicitat entre reixes*–, es carteja i pinta. Mentrestant, mou fils fins aconseguir –no se sap com– la commutació de la pena de mort el 13 de desembre de 1940, quan només quedaven 13 companys dels 99 que es van executar aquell any.

Dos anys després va aconseguir una nova commutació de la pena de reclusió major de 30 anys, per la pena inferior en grau de 20 anys, condició indispensable per accedir a la llibertat condicional, que va arribar en paral·lel.

Va sobreviure, doncs, tancat entre el 10 de novembre de 1938 i el 23 de desembre de 1943: un total de cinc anys i dos mesos de presó. És a dir, 62 mesos repartits entre 11 mesos al camp de concentració, 11 mesos al corredor de la mort i 40 mesos de reclusió major.

El meu germà Jordi i jo el vam veure, per primera vegada des de 1938, entre reixes a la Presó de Girona el 1941, quan teníem ell onze anys i jo sis.

Quan en teníem dotze i tretze i set i vuit vam poder abraçar-lo el dia de Reis i el dia de la Mercè, i ell a nosaltres, els dos únics dies que ens podíem estrenyer amb els nostres braços, sense reixes pel mig, al pati de la presó.

El 23 de desembre de 1943 va sortir, finalment, en llibertat condicional i va arribar a casa, a Cervià de Ter, molt tard, en una gèlida i negra nit, quan el meu germà i jo ja érem al llit dormint, i ens va despertar amb un gran trasbals per a tots nosaltres. Vam passar el Nadal en família per primera vegada després de cinc anys sense ell. En realitat, va ser el meu primer Nadal amb ell.

Aquella felicitat només va durar deu mesos. La primera cosa que va fer, en sentir-se lliure, va ser despatxar els masovers de casa que eren feixistes fins al moll de l'os. La segona, va ser incorporar nous masovers, tots ells ex-presoners com ell. La tercera, va ser muntar una botiga de venda de vi al detall, gràcies a un amic majorista de vins. Això va crear una certa animació a la porta de casa. També és cert que el pare va continuar fent gestions per alliberar els seus amics encara en captiveri. Doncs bé, la parella d'exmasovers es va revenjar denunciant-lo perquè la venda de vi al detall, segons ells, era una tapadora per encobrir les activitats clandestines de Francesc Surroca contra el nou règim. El 2 de novembre de 1944, l'amic Rafael Baró el va avisar que la Guàrdia Civil havia rebut una nova delació i que tenien l'ordre d'arrestar-lo. Va tenir temps de marxar, travessar el riu, anar a buscar el tren a Bordils i passar a viure clandestinament a Barcelona.

A Barcelona el van acollir els meus padrins de bateig, Josep Maria Cruanyes Surroca i la seva dona Trinitat Mates Vidal, que també s'havien hagut de desplaçar a la gran ciutat per evitar les represàlies a Girona.

Vam trigar molt a saber on era, fins que un bon dia l'amic Baró ens va portar una carta d'ell. Al cap d'uns anys, després de sobreviure a base de petites feines, va trobar un treball estable i va poder regularitzar la seva documentació amb uns papers molt especials, que ordenaven explícitament a les forces de l'ordre que protegissin Francesc Surroca en cas de necessitat. Per això, en tornar a Cervià de Ter, al cap d'unes hores de ser-hi, ja tornàvem a tenir la Guàrdia Civil a la porta, que havia rebut l'avís dels antics masovers delators. Ell els hi va ensenyar els papers en qüestió i el caporal se li va quadrar, i ens van deixar en pau per sempre més.

Els primers mesos de 1948 tota la família es va traslladar a Barcelona i al cap de poc la meva mare va quedar embarassada. Ella de seguida va tenir clar que tindria el nou fill a casa seva, a Cervià de Ter, on va néixer el meu germà petit Carles, el 30 de novembre de 1948. La seva arribada va suposar

un revulsiu per al meu pare. I el bateig a Cervià de Ter va ser una operació meticulosament preparada per ell per fer una demostració de fortalesa davant un dels seus enemics més declarats, mossèn Josep Brugada, aquell que ens obligava a anar a missa fins i tot amb insults i amenaces enmig del carrer al meu germà Jordi i a mi.

A aquest bateig hi van assistir la família al ple, els meus padrins de bateig Cruanyes-Mates i els seus fills, el marquès de la Torre, del castell de Medinyà, Carles de Fonsdeviela, i els seus tres fills, Carles, Pilar i Joan, els companys de feina del Montepío Textil de Barcelona i altra gent del poble.

Només durant tres anys vam viure junts, amb una certa normalitat, entre 1948 i el juny de 1951, en què va posar fi a la seva vida d'una manera tràgica. La seva omnipresència, però, m'ha acompanyat tota la vida, fins al punt que avui, seixanta-vuit anys després, intento retre-li un homenatge de gratitud íntima, immensa, emocionada.

Aquest homenatge al pare és alhora un homenatge a la mare, Maria del Carme Surroca Casas, que ens va estimar amb bogeria i que li va fer costat en totes les seves vicissituds amb una enteresa moral incommensurable.

També vull homenatjar la meva segona mare, Dorotea Jordi Salamanya, la Teta, que va ser el puntal de la meva mare en les pitjors circumstàncies i va ser sempre l'alegria de la casa i la meva protectora davant l'estrès que s'hi vivia. Un afecte que es manté viu amb el seu fill Joaquim Brunsó Jordi.

Aquest llibre està dedicat a esvaire en la mesura del possible la nebulosa que plana sobre la memòria del meu pare. Gràcies a la informació aportada per l'Expedient Penal 51104, fins ara d'accés impossible, aquí reproduït en facsímil, i gràcies a la premsa de l'època, avui digitalitzada, aquesta biografia intenta esborrar el desencís de tots els seus descendents que espero que aquí podran trobar respostes als seus múltiples interrogants. Penso en tots, en el meu germà Jordi i la seva vídua, Maria Rosa Berenguer Sellés, i els seus dos fills Jordi i Enric, i en el seu net i fill del Jordi, en Guillem Surroca Pascual, i en els seus nets i fills de l'Enric, l'Elisenda, l'Eduard i la Maria Àngels Surroca Solé. Penso especialment en el meu germà Carles, que es va quedar sense pare quan tenia tres anys, i sense mare quan en tenia setze (1965), i en la seva esposa Marielle Bigourdan Barennes, i en els seus tres fills Jordi, Joan i Francesc, i els seus nets i fills del Joan, en Lucas, en Bruno i la Lola Surroca López-Aranguren.

Voldria estendre el meu homenatge als seus companys de la Presó de Girona i, entre ells, el mestre d'escola Juli Pallí Vilaseca, que, en el seu *Diari*

de Presó, explica la crua realitat que van viure junts. I, especialment, un record pels seus companys afusellats i les seves famílies, perquè el seu nom no caigui en l'oblit i siguin una guia per a les generacions de demà. En el seu nom, en concret, vull expressar el meu agraïment als masovers, tots ells empresoners, com el Met, el «Carboner», que era mut, que va ser el primer que durant uns mesos va venir a ajudar a casa per indicació seva. També a Josep Manté Llaona i la seva dona Vicenta Joana Armengol, i als seus fills Jaume i Josep.

A la presó Francesc Surroca Puig es va convertir en l'advocat dels pobres, per les gestions que va fer per aconseguir la llibertat dels seus companys. He d'esmentar Joan Sitjà Roura, Pere Furtet Vinyals, Joan Fané Camps, Josep Garriga Bosch, Genís Surós Julià, Josep Manera Folgueras, entre d'altres, i molt especialment Emili Fàbregas Juanals, que em va portar a Cervià de Ter la seva última carta, on en un sobre li deia que me la donés tres mesos després de la seva mort. En aquesta carta dramàtica que em va adreçar a mi, em comunicava una sèrie d'instruccions que vaig seguir punt per punt i que vaig mantenir en secret de la meva mare i el meu germà Jordi dins una certa incomoditat. Amb motiu d'aquest neguit fa uns anys la vaig compartir amb el meu germà Carles i família.

Vull expressar el meu agraïment als meus padrins de bateig, Josep Maria Cruanyes Surroca, i la seva dona Trinitat Mates Vidal, amb un record entranyable als seus fills Xavier, Anna Maria, Roser i Montserrat, que van ser a Cervià de Ter a celebrar la Pasqua entre 1948 i 1950.

Un agraïment molt emotiu a Genís Joana (1920-2019), traspasat recentment, Alexandre Bagué i Àngel Turnyé que van evocar com si fos ahir la vida d'aquells anys de Cervià de Ter, van recordar l'amistat del meu pare amb els seus pares, amb una atenció especial a l'amistat amb Enric Oliva Bosch, el primer alcalde republicà de Cervià de Ter el 1931. També a Vicenç Ripoll Llopart, que em va facilitar una carta molt aclaridora del meu pare de 1939, escrita des del Camp de Concentració de La Magdalena, al seu avi Eradi Ripoll Galí, alcalde de Cervià de Ter el 1939.

Amb tots ells també vull compartir el meu agraïment a tots els amics del col·legi i de la infantesa, a totes les seves famílies, i a tota la bona gent de Cervià que amb el seu afecte em van regalar instants de felicitat en uns temps tristos, amargs i òbviament difícils.

També vull tenir un record entranyable per a Pere Madí Rusiñol, amic del meu pare des de 1929 i potser abans, que va encarregar-li la primera au-

ditoria comptable de Derivados Forestales, S.A., el 1947. Estic segur que les seves gestions el van afavorir en gran manera. Gràcies a ell, el meu pare i els seus dos fills Jordi i jo mateix vam conèixer Pere Mir Puig, quan tots dos eren els consellers delegats de la companyia acabada de refundar. I a partir d'aquí va començar una altra història, que m'agradaria explicar en un proper llibre.

En aquest context, però, entre les seves reflexions, n'he trobat una del seu personatge Sòcrates, de la seva obra de teatre, que m'ha fet pensar molt:

No creu en l'agraïment humà. En aquest respecte va més enllà i diu que, quan el favor passa d'un cert límit, l'agraïment de l'afavorit, impotent a correspondre-hi, es converteix en odi.

Una experiència dramàtica i desagradable que cal intentar contrarestar amb la intel·ligència i la generositat de Francesc Surroca Puig, que va saber superar els paranys de les denúncies presentades pels seus «amics».

He de recordar que a l'inici d'aquesta aventura, vaig recórrer al meu amic Joan Martí Mercadal, conseller i director general que fou del Grup Banca Catalana. Ell em va escoltar i orientar i em va obrir les portes de Francesc Cabana Vancells, el referent de la història del sector bancari català i dipositari dels papers del Banc de Catalunya, on va treballar el meu pare.

També he d'expressar en aquest punt un agraïment molt especial a totes les persones que, amb el seu saber, ens han ajudat en aquest llibre.

En el magnífic pròleg de Josep Clara Resplandis hi he vist sintetitzada, amb ull perspicaç i visió global, la trajectòria de Francesc Surroca Puig com a patriota que va posar els seus coneixements financers a favor de la República que tant anhelem. Sens dubte, el fet que el seu oncle Ferran Clara Dalmau coincidís amb el meu pare a la Presó no és aliè a aquesta sintonia. El seu mestratge com a professor titular d'Història Contemporània de la Universitat de Girona irradia molt més enllà per la seva tasca d'investigador incansable en la formació de noves generacions d'historiadors. És ben cert que la seva autoritat en els estudis de la repressió franquista és un referent incontestable, des dels seus treballs pioners quaranta anys enrere, fins al seu llibre més cèlebre *Girona, 1939: quatre sentències de mort*.

I he d'agrair la dedicació de Ramon Balasch, que ha resseguit els fils de la memòria del meu pare per tots els arxius a l'abast i la transmissió oral dis-

ponible. Ha parat l'orella incansablement a tot el que sabíem i a totes les pistes que se li han ofert, amb l'objectiu d'assolir un bon treball d'equip. Amb la seva tenacitat apassionada ha pogut reconfigurar aspectes desconeguts de la personalitat del meu pare i, d'una manera molt particular, ha pogut desmuntar la trama iniqua feta d'enveges i amb esperit de venjança de sis dels deu testimonis que van declarar en el judici sumaríssim. Després de dos anys de treballar junts, puc dir que la seva col·laboració ha estat un encert fins al punt que sense ell, que ha jugat amb professionalitat les peces de l'escaquer de textos de l'Expedient Penal 51104, fotografies, retalls de premsa, cartes i dibuixos, aquest llibre no existiria.

I, finalment, aquest llibre té dos destinataris directes que conformen la part més íntima i profunda de la meua vida, la meua dona, Maria Rosa Cabeza Álvarez, i molt especialment el nostre fill, Francesc Surroca Cabeza. Ell i la seva companya de vida, Camilla Nagel Holden, són la clau de la continuïtat, l'última anella d'aquest homenatge al meu pare.

Per a mi, i per a ells, i per a tothom, per als joves i per a les generacions que han de venir, voldria que la figura del meu pare fos l'exemple del ciutadà que representa el bo i millor de Catalunya, tal com ell ho afirmava: «Nosaltres, components del veritable poble català, l'únicament honrat i treballador».

Malauradament, més de vuitanta anys després, Catalunya es troba encara davant els mateixos reptes i davant les mateixes forces hostils. Les semblances i les coincidències dels fets que aquí es narren tenen una actualitat tan corprenedora, que sembla com si la història hagués passat en va.

La constatació d'ell, fruit de les seves vicissituds tan extremes, és molt dura:

Vaig renovar la lluita en la que una vegada més m'han vençut. Fa onze anys mes per mes que em trobava en les mateixes condicions.

Això ho deia l'1 de juny de 1951, hores abans de dir-nos adeu. Onze anys abans, el 1940, mes per mes, es trobava al corredor de la mort esperant l'hora imprevisible del seu afusellament. Davant d'aquesta constatació desolada cal renovar la lluita sense febleses:

Us desitjo molta sort i encara que el present el pugueu veure negre, crec que ho podreu superar tot, perquè teniu condicions per sortir-vos-en. Tindreu que treballar més i sento en l'ànima no haver pogut ajudar-vos més.

I a fe que hi hem deixat la pell treballant! I tant que haurem de treballar més! I és a aquesta voluntat de treball indefallent, de continuïtat, de resistència i de persistència de defensa dels ideals del nostre poble que apello amb totes les meves forces. És amb aquesta voluntat de ser i de plenitud que parlo en memòria del meu pare i de tots els que com ell van donar la seva vida.

PER LA LLIBERTAT!

Barcelona/Cervià de Ter, 26 de novembre de 2018